

3. Hluboká krize katolické církve a evropské společnosti

a) Církev jako ekonomický a politický činitel

Feudalismus byl založen na **vzájemné závislosti všech vrstev obyvatelstva**, jimiž původně byli **šlechta, duchovenstvo a poddaní** (v křesťanské Evropě viz *učení o trojím lidu*; V.C.2.). Za samozřejmost se ovšem považovalo, že nejnvlivnější vrstvy – šlechta a duchovenstvo – byly málo početné, zatímco poddaní zemědělci představovali drtivou většinu obyvatelstva.

Římskokatolické kněžstvo svedlo úspěšný zápas za emancipaci vůči panovníkovi a šlechtě, začlenilo se do vrstvy **feudálů** a začalo **usilovat o získání vedoucí společenské pozice**. Již ve **vrcholném středověku** totiž došlo k tomu, že si dokázalo samo – s využitím poddaných na církevních statcích a díky klášterům a rytířským mnišským řádům – **zajišťovat obživu, vzdělanost a obranu**; nebylo závislé na nikom mimo církevní struktury.

Poznámka: V dějepise se tradičně hovoří o duchovenstvu jako o církvi. Jde ovšem o značnou nepřesnost: do církve patří všichni pokřtění lidé, tedy křesťanské obyvatelstvo nejrůznějších profesí i majetkových poměrů. Pro zjednodušení však budeme od této chvíle tam, kde nemůže dojít k záměně, také my hovořit o kněžské moci, politice apod. jako o moci a politice církevní.

Kněžstvo nahromadilo **značný majetek** a získalo i **rozsáhlou moc politickou**. Motivováno bylo nejen snahou o lepší podmínky pro pastorační činnost, ale také běžnou touhou po blahobytu a nadvládě a přesvědčením o nadřazenosti kněží nad laiky. Velkou roli rovněž hrála skutečnost, že vysoké kněžské hodnosti i úřady zpravidla zastávali **příslušníci šlechtických rodů** (vyslaní do kněžské služby, aby se dělením dědictví zbytečně netříštil rodový majetek).

b) Negativní jevy v životě duchovenstva (svatokupectví aj.)

Rozsáhlý **hospodářský a politický vliv církevních institucí** ostře **kontrastoval s biblickým ideálem ježíšovské, apoštolské praxe**, založené na odmítání hmotného prospěchu, na síle osobního příkladu, na zájmu o duchovní skutečnost a na sympatizování s lidmi na okraji společnosti. Vystala otázka, zda aktuální vývoj církve znamená žádoucí přizpůsobení se nové době, nebo naopak zradu svaté tradice.

Ve vrcholném a pozdním středověku v katolických zemích silná společenská pozice kléru (duchovenstva) vedla navíc k **velmi problematickým jevům v životě církve a kněží**:

1. Desátky: Neurození křesťané odevzdávali církvi desetinu svého výdělku. Desátek má svou oporu již v Bibli, kde ovšem sloužil jako nástroj samosprávy judaistické náboženské obce, zatímco ve středověku se stal další feudální povinností poddaných, která jen dále rozevírala sociální nůžky.

2. Svatokupectví: Kněží obchodovali se svátostmi a církevní hierarchie také s kněžskými hodnostmi i úřady. Laičtí věřící platili za křest, svatbu, pomazání nemocného či pohřeb; při odmítnutí riskovali vylučování z náboženského, a tedy i společenského života.

3. Odpustky: I zde jde o nemorální transformaci starší tradice. Kněz nyní podmiňoval odpuštění hříchů věřícím jejich finančním apod. příspěvkem. Tato praxe přinášela kromě hmotné zátěže lidu také pobuřující předstírání, že velký majetek souvisí s mravní bezúhonností.

4. Konkubinát: Někteří kněží navzdory svému celibátnímu slibu žili s milenkami.

Prodávání odpustků

c) Nové řeholní řády

První pokus o nápravu církve představovaly nové mnišské řády (označované jako **chudé**, či dokonce **žebravé**). Vznikaly s cílem vrátit do řeholního života ideály asketického života poté, co se starší řády od těchto zásad odklonily. Patrně nejznámějším novým řádem byli **františkáni** (podle italského zakladatele **svatého Františka z Assisi**, který žil kolem r. 1200; viz V.C.11.b.). Časem však i nové řehole získaly rozsáhlý majetek a jejich život se přiblížil řádům starým.

Svatý František z Assisi

d) Kacířská hnutí

Reformní nálady se ovšem šířily také mezi běžnými věřícími (**laiky**). Tak vznikala celá hnutí usilující o návrat křesťanské praxe k **apoštolským ideálům** prosté, svobodomyšlné a sociálně citlivé církve. Základním východiskem se stalo **svobodné čtení i výklad Bible**. Nejznámějšími z těchto hnutí byli v 11. – 13. století jihofrancouzští **kataři** (řec. *katharoi* = *čistí*), zvaní též **albigensťi** (podle města Albi): působili jako **alternativní církve** a vyhubila je až křížová výprava.

Jinou povahu mělo hnutí označované jako **valdenšti** (též **lyonšti chudí**). Jejich zakladatelem byl bohatý kupec **Pierre Valdès**, který žil kolem r. 1200 a pocházel z francouzského Lyonu. Pod vlivem Bible rozdával svůj majetek potřebným, dal si přeložit části Bible do tamějšího francouzského nářečí a se skupinou přívrženců začal putovat po Francii: vystupovali jako **laičtí kazatelé**. Církevní autority jejich činnost zakazovaly s odůvodněním, že nejde o školené teology, ale valdenství se i v utajení rozšířilo do několika evropských zemí, od Itálie až po Čechy.

e) Papežství za Inocence III. (kolem r. 1200) a vznik inkvizice

Papež Inocenc III. vystupňoval do krajnosti úsilí katolické hierarchie o svrchovanost – ačkoli prosazoval také prohlubování víry. Otevřeně formuloval **feudální nadřazenost papežů nad křesťanskými panovníky**.

Jako **kacíři** (též *heretici*) začali být označováni stoupenci křesťanských názorů odlišných od hlavního, oficiálního církevního proudu (výraz *kacíř* byl odvozen od pojmenování *katarů*; řec. *haíresis* = *volba*). Církevní autority považovaly kacířské postoje za bludné a k systematickému pronásledování kacířů zřídily (za Inocencova pontifikátu) specializovanou instituci – **inkvizici**. Inkvizice kacíře vyhledávala, věznila, soudila a odsouzené předávala **světské moci k potrestání**, přičemž obvyklý byl **trest smrti** (zejména **upálením**); kacíři, narušující ideovou jednotu společnosti, představovali totiž také politické nebezpečí.

Shrnutí:

Ve vrcholném středověku se římskokatolické duchovenstvo stalo feudální vrchností a začalo podřizovat svou pastorační činnost svým zájmům ekonomickým a politickým (projevem byly tíživé a nemorální jevy: desátky, svatokupectví, prodávání odpustků apod.). To vyvolávalo široké projevy odporu, které ovšem církevní autority označovaly za škodlivé kacířství a tvrdě je pronásledovaly.

Otázky a úlohy:

1. Kde bychom v dnešní společnosti našli obdobu úsilí o dobrovolnou skromnost?
2. Františkánům byl blízký ženský řád klarisek. Jak souvisí s českými dějinami?
3. Kde jinde v dějinách existovaly případy postupného růstu rozporů mezi ideálem a praxí?

Výběr z odborné literatury: Hermann Hesse: František z Assisi. Praha 1998. Gilbert K. Chesterton: František z Assisi. Praha 2017. Amedeo Molnár: Valdenšti. Praha 1991.

f) Schizma katolické církve (1378 – 1415)

Pozici církevní hierarchie oslabovaly i vnitřní spory, vesměs motivované mocensky. Avšak nejdůležitější otřásl katolickou církví **rozkol**, který přitom začal až anekdotickým **zmatením kolem volby papeže v r. 1378.**

V r. 1377 papež Řehoř XI. přesídlil z Avignonu zpátky do Říma. Když r. 1378 zemřel, konala se volební porada kardinálů po třech čtvrtích století opět v Římě. Město žilo v napjatém očekávání. Ze 16 kardinálů bylo 11 Francouzů, 4 Italové a 1 Španěl. Během volebních jednání dav Římanů vtrhl až ke kardinálům a vyhrožoval jim násilím, pokud nebude zvolen italský papež. Kardinálové výhrůžkám podlehli a 8. dubna zvolili italského kandidáta – stal se papežem Urbanem VI.

V létě však sbor kardinálů přičiněním svých francouzských členů prohlásil Urbanovo zvolení za vynucené, a tedy neplatné. Kardinálové se znovu sešli, tentokrát ve Fondi na italském venkově, a 20. září 1378 zvolili papeže francouzské národnosti – stal se Klementem VII.

Urban VI. však odmítl odstoupit, a tak **měla katolická církev papeže dva: v Římě a v Avignonu** (zpráva o tomto vývoji zastihla ještě stárnoucího císaře Karla IV. a velmi jej zneklidnila).

Církev se dostala do vůbec nejtěžší krize své existence. Oba papežové jako obvykle nabádali křesťanstvo k pokoře a skromnosti, ale ani jeden z nich nebyl ochoten se vzdát svých příjmů i moci v zájmu zachování jednoty církve. Oba papežové stíhali církevními tresty stoupence svého protivníka. Konkrétně se jednalo o trest nazývaný *klatba* a spočívající v zabránění přístupu ke svátostem. Klatba dosud budila respekt, ale protože nyní se v ní fakticky ocitlo celé západní křesťanstvo, ztratila hodně na účinnosti.

Ovšem mnohé církevní úřady byly teď obsazeny dvojmo, a tak se věřící ještě více prohýbali pod finančními nároky duchovenstva. Přitom peníze z desátků a odpustků brzy mířily rovněž na úhradu diplomatických pletich i vojenských příprav jednoho papeže proti druhému.

Dvojpapežství pokračovalo také po Urbanově a Klementově smrti, takže se ukázalo, že **nejde o pochybení jednotlivců, ale o vadu celého systému.**

g) Počátky otevřené kritiky: John Wycliffe (Jan Viklef)

Západní schizma na přelomu 14. a 15. století zasáhlo do situace dosti odlišné od někdejších poměrů před staletími, kdy úsilí o nápravu církve plodilo chudé řeholní řády:

1. Neurozené obyvatelstvo pozdně středověké Evropy vystupovalo sebevědoměji, neboť se opíralo o ekonomický, strategický i vzdělanostní význam početných měst.

2. Evropa trpěla první krizí feudalismu (viz V.D.1.). **Feudalizace kněžstva** vadila nejen z mravního, ale i z ekonomického hlediska. **Výhrady** však byly vyslovovány také proti těm, kdo vysoké duchovenstvo podporovali, tedy zejména **proti vysoké šlechtě.**

3. Mravní rozvrat církve vzbuzoval dojem, že se uzavírá éra pozemského vývoje křesťanstva, že se ďábel vtělil přinejmenším do jednoho z papežů a že **se blíží druhý Kristův příchod na zem a Poslední, Boží soud.**

Odtud vývoj logicky pokračoval k **nedůvěře v možnost, že by se duchovenstvo napravilo samo,** o jeho dobrovolném návratu k apoštolské chudobě ani nemluvě. Výsledkem tohoto přesvědčení byl **požadavek, aby byl pořádek v církvi nastolen zvnějšku, zásahem státní moci,** neboť panovník přece vládne z Boží milosti. Hlavním prostředkem k nápravě mělo být odebrání nadbytečného, tedy téměř veškerého církevního majetku (šlo o jeho *sekularizaci* – zesvětštění). Za důležitý nástroj církevní nápravy však byl považován také **všeobecný přístup k biblickému textu** (nyní již samozřejmě **v národním jazyce**) a možnost jeho **laického výkladu.**

Prvním velkým propagátorem takového postupu se stal anglický kněz **John Wycliffe**, který byl učitelem na univerzitě v Oxfordu (Češi mu již ve středověku říkali **Jan Viklef**).

Viklef propracoval a šířil **učení o viditelné a neviditelné církvi.**

Jan Viklef

Podle Viklefa **církev** existuje ve **dvojí podobě**. Tou **skutečnou církví** je společenství předurčené ke spáse. Hlavou církve je Kristus a jejími členy jsou ti křesťané, kteří žijí podle Božího zákona: nezbytným požadavkem je apoštolská skromnost a projevovaná láska k Bohu skrze lásku k bližním. Tato skutečná církev je **neviditelná**, protože jen Kristus zná naše hříchy a ví, kdo do církve patří.

Pokud věřící – laici i duchovní – nežijí podle Božího zákona, pak sice mohou náležet do **církve viditelné (institucionální)**, ale ve skutečné církvi Kristově nejsou. Kristus vyvolil kněze, aby se starali o duchovní záležitosti; kněží žijící v rozporu s evangeliem tedy nemohou vést církev, i kdyby měli kdovíkolik kněžských úradů.

Viklef vycházel z toho, že **ideovým základem** skutečné církve je pouze **Bible (Písmo svaté)**. Se spolupracovníky pořídil průkopnický **překlad Bible** z latiny do soudobé angličtiny.

Viklef zároveň vystupoval proti těm atributům církevního života, které nejsou v Bibli zřetelně obsaženy: **kromě bohatství a světské moci kněžstva odmítal božský původ papežství, kult svatých, kněžský celibát, zpověď a odpustky hříchů skrze kněze** apod.

Pro Viklefovo učení lze nalézt **oporu v Bibli** (již např. v *První knize Samuelově 16,7* a samozřejmě v celkovém chápání Nového zákona). Avšak **Viklefovi kritici** samozřejmě shromažďovali své protiargumenty, mezi nimiž významné místo zaujímá výhrada, že při postupu proti špatným kněžím to nakonec budou zase jen omylní lidé, kteří budou odhadovat, jak konkrétní kněz obstojí před Kristem. Dále se připomínalo, že svátosti, které kněz uděluje, pocházejí přímo od Boha a morální profil kněze není vedle nich důležitý.

Viklef a jeho stoupenci ovšem stáli za přirozeným požadavkem, **aby kněz** – jako každý veřejně činný člověk – **žil v souladu s idejemi, které hlásá**. Navíc církevními autoritám bylo možné namítnout, že samy si osobovaly právo posuzovat z mravního hlediska reprezentanty světské moci či své duchovní odpůrce.

Viklefa podporovali někteří vlivní vysocí šlechtici z **okruhu královského dvora**, takže když církevní hodnostáři odsoudili jeho učení, musel sice **opustit Oxford**, ale dalším postihům se v odlehlé Anglii vyhnul a zemřel v ústraní jako venkovský farář v r. 1384.

Viklefovy myšlenky posléze našly obzvlášť živnou půdu v **Českém království**. Příčinou byly jednak čilé anglo-české kontakty v důsledku sňatku Anny, sestry Václava IV., s anglickým králem Richardem II., jednak skutečnost, že v Českých zemích krize církve ještě prohlubovala obecnou krizi, jež se dostavila po tučných letech Karlova panování (viz V.D.2.e.).

Shrnutí:

Krize katolické církve vyvrcholila papežským schizmatem (vznik dvojpapežství). Tentokrát však duchovní hodnostáři již narazili na silnou a kvalifikovanou opozici, jejímž základem byli politicky sebevědomí měšťané a někteří šlechtici. Prvním, kdo otevřeně zformuloval požadavky na odfeudalizování církve a na její návrat k původním biblickým ideálům, byl anglický kněz a univerzitní učitel Jan Viklef.

Otázky a úlohy:

1. Kde bychom dnes našli požadavky na osobnostní věrohodnost významných osobností?
2. V jaké zahraničněpolitické situaci se nacházela Anglie ve Viklefově době? Jak to zřejmě ovlivnilo Viklefovu pozici?
3. Zjistěte podrobnosti o životě a veřejném působení Anny České.

Výběr z odborné literatury: Miloslav Kaňák: John Viklef. Praha 1973.

4. Husitská doba (1402 – 1485)

a) Charakter husitství

Jako *husitství* označujeme české **nábožensky, sociálně a národnostně založené hnutí**, které hledalo a nacházelo **východisko z hluboké všeobecné krize** sužující českou společnost od sklonku 14. století. Tato krize byla podobná poměrům v jiných částech Evropy. **Husité** tedy působili jako **předvoj** širších podobných proudů, které zejména v 16. století zásadně změnily západoevropskou společnost. **Husitství** přineslo v českých dějinách vůbec **poprvé veřejnou činnost širokých vrstev obyvatelstva** a výrazně **proměnilo mocenskou strukturu celé české společnosti**.

Husitství nazýváme podle jeho zakladatele, kněze a univerzitního učitele **Jana Husa**. **Husitská doba**, naplněná zápasy o prosazení husitství v Českých zemích proti domácímu i zahraničnímu odporu, bývá vymezována léty **1402 – 1485**, přičemž vrcholná etapa tohoto období měla revoluční charakter: **Husitská revoluce 1419 – 1436**.

Husitství působilo a dodnes působí v české společnosti jako velký **inspirační zdroj**.

b) 1. období: Činnost Jana Husa (1402 – 1415)

1. Jan Hus na Pražské univerzitě a v Kapli betlémské

Jan Hus se narodil kolem r. 1370 v jihočeském **Husinci**. Pocházel z prosté, polovenkovské rodiny. Základní vzdělání získal na škole v blízkých Prachaticích. Pak odešel na **Pražskou univerzitu**, kde vystudoval artistickou a **teologickou fakultu**. Na univerzitě zůstal jako **učitel (mistr)**. V r. 1400 byl vysvěcen na **kněze**. **Od r. 1402** působil také jako **kazatel v Betlémské kapli** na Starém Městě Pražském. Kaple byla založena r. 1391 pro kázání v češtině.

Jan Hus káže.

Hus rychle zapomněl, že původně jej na kněžství lákalo snadné živobytí. Již od svých veselých studentských let se projevoval jako bystrý mladík se zájmem o problémy skutečného života. V roli kněze a univerzitního učitele vyzpěl v přemýšlivého intelektuála, který zaujal hloubkou svého vzdělání, znalostí problémů obyčejných lidí i podmanivým slovním projevem, v němž nechyběly emotivní apely na posluchače ani satirický vtíp. Na univerzitě se projevoval jako **stoupenec většiny Viklefových názorů, které dále rozvíjel a přizpůsobil českým poměrům**. Viklefovy knihy přivezl do Prahy **Jeroným Pražský**, Husův evropsky zcestovalý spolupracovník z univerzity.

Hus projevoval také **české vlastenectví** (mj. se zajímal o rozvoj češtiny), ovšem byl povznesen nad národnostní nevráživost: zastával názor, že dobrý Němec je lepší než špatný Čech.

V Betlémské kapli **své učení srozumitelně předkládal pestrému posluchačstvu**, složenému z tovaryšů, měšťanů, studentů i personálu královského dvora. Poslechnout si Husa přicházela prakticky celá **česká Praha**, objevovala se tu také královna Žofie.

V letech 1409 – 1410 byl **Hus rektorem celé univerzity**.

2. Koncil v Pise (1409)

Snaha po odstranění schizmatu vedla ke vzniku církevního hnutí, jež se nazývá **konciliarismus**.

Konciliaristé dospěli k názoru, že jednotu církve může obnovit pouze **koncil**: v římskokatolické církvi všeobecný sněm biskupů a dalších vysokých kněžských hodnostářů (lat. *consilium* = porada). Během předchozího tisíce let, od 4. do 14. století, se konalo již 15 koncílů. Conciliarismus však prosazoval **novou zásadu, že koncil je nejvyšší autoritou v církvi a je nadřazen i papeži**.

Koncil k vyřešení schizmatu se sešel r. **1409** v italské **Pise**. Sesadil oba papeže, římského Řehoře XII. a avignonského Benedikta XIII., a zvolil nového papeže, Alexandra V.

Řehoř a Benedikt se však svého úřadu nevzdali, a tak **výsledkem koncilu, jenž měl odstranit dvojpapežství, byli papežové tři!** Je prakticky nemožné vylíčit absurditu celé situace a popsat všechnu míru tehdejšího všeobecného znechucení z církevních poměrů.

Vše ještě vystupňoval po smrti Alexandra V. (1410) jeho nástupce **Jan XXIII**. Ten nyní dokonce proti italským ochráncům papeže Řehoře XII. vyhlásil křížovou výpravu, kterou financoval z prodeje odpustků. V nové době jméno Jana XXIII. přijal jiný papež (v úřadě 1958 – 1963) proto, aby napravil bídnou pověst, která byla s prvním Janem XXIII. spojena.

3. Dekret kutnohorský (1409)

Pražský univerzitní spor o Viklefa se stupňoval. Z různých důvodů se stalo, že **Viklefa hájili čeští mistři**, zatímco cizí učitelé (byli to hlavně Němci) jeho učení odmítali. Češi byli tehdy na univerzitě ve zřetelné menšině.

Když vypukl spor o účast **zástupců univerzity na pisánském koncilu**, Češi na univerzitě byli pro, cizinci proti. Václav IV. si účast univerzity přál, protože chtěl posílit svou pošramocenou mezinárodní prestiž, a tak vydal v lednu **1409 v Kutné Hoře dekret**, který na univerzitě dramaticky zvýhodnil (v poměru 3:1) Čechy nad cizinci v hlasování akademické samosprávy. Dekret kutnohorský byl tedy projevem spíše politicko-církevních sporů než národnostních třenic. Umožnil sice vyslání univerzitního poselstva do Pisy, ale vzápětí vyvolal **odchod prakticky všech cizinců z univerzity**, která tím sice ztratila mezinárodní vážnost, ale zato na ní **převládli viklefisté** a univerzita se stala (a zůstala) **hlavním ideovým centrem husitství**.

4. Hus a arcibiskup

Pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka sice usiloval o likvidaci nejkřiklavějších případů svatokupectví, ale r. **1410 odsoudil Viklefovy spisy** a zakázal kázat jinde než ve farních a klášterních kostelích, čímž postavil **Husovu činnost mimo zákon**.

Hus odmítl arcibiskupovy výnosy respektovat a **zdůvodňoval to nadřazeností Božího zákona nad mocí pozemských institucí**. Tento postoj představuje nejvýznamnější Husovo obohacení viklefismu. Člověk nemusí, ba nesmí poslechnout jakýkoli rozkaz, který je v rozporu s Božím zákonem, tedy s Kristovým učením. Zajíc na to reagoval tím, že zorganizoval v Praze **veřejné pálení Viklefových knih** a **Husa dal do klatby**, což však v Praze málokdo respektoval.

Shrnutí:

15. století v českých dějinách je vyplněno především husitstvím: evropsky významným společensky a církevně reformním hnutím, které založil – s využitím Viklefových myšlenek – kněz a univerzitní učitel Jan Hus, působící společně s Jeronýmem Pražským aj. Jejich požadavek na obecný návrat společnosti k autentickému křesťanskému životu byl spojen s již novověkým úsilím o individuální svobodu i mravní zodpovědnost. Hlavním ideovým centrem husitství se stala Karlova univerzita, ale sám Hus byl stížen církevním trestem klatbou.

Otázky a úlohy:

1. Zjistěte informace o stavebním vývoji Betlémské kaple.
2. Jak se projevoval Husův zájem o český jazyk a čím byl zřejmě motivován?
3. Která díla Hus napsal? Co víte o jejich obsahu či cílových skupinách čtenářů?

Výběr z odborné literatury: František M. Bartoš: Čechy v době Husově. Praha 1947. Tomáš G. Masaryk: Jan Hus. Praha 1990. František Šmahel: Jan Hus. Praha 2013. **Výběr z uměleckých zpracování:** *Literatura:* Alois Jirásek: román *Mezi proudy*, 1 – 3 (1891).

5. Lucemburkové a římský trůn

V r. 1409 se **Zikmundovi** a jeho manželce **Barboře** narodila **dcera Alžběta** a zůstala jejich jediným dítětem. V r. **1411** byl Zikmund zvolen za římského krále: tím se lucemburská dynastie po desetileté pauze opět pevně usadila na říšském trůnu (Zikmund samozřejmě nadále zůstal také králem uherským).

Jako **římský král** se **Zikmund** se vší energií pustil **do řešení církevní krize a dal svolat nový koncil, tentokrát do Kostnice** na německo-švýcarské hranici (konal se zde v letech **1414 – 1418**).

6. Odpustkové bouře v Praze (1412)

V r. **1412** dorazili do Čech **prodavači odpustků Jana XXIII. Hus odpustky odsoudil** před králem, v Betlémské kapli i na univerzitě. Papežovi kněží čelili v Praze mohutným a hlasitým **veřejným protestům**, až zasáhli staroměstští konšelé a **tři mladé tovaryše** dali za jejich výraznou účast v těchto **odpustkových bouřích popraviti** pro všeobecnou výstrahu.

Papežská kurie vyhlásila nad Prahou kvůli Husově přítomnosti **interdikt** (zákaz bohoslužebných úkonů). **Husovi** hrozilo, že tím ztratí podporu veřejnosti, a tak před koncem r. **1412** odešel z Prahy **na venkov**. Útočiště našel na **Kozím hrádku** v jižních Čechách. Napsal tam většinu svých knih: lat. *O církvi*, čes. *Knížky o svatokupectví*, soubor českých kázání nazvaný *Postila* aj., ale také cestoval po širokém okolí a s velkým úspěchem kázal. V r. 1414 pobýval na hradě **Krakovec** u Rakovníka.

7. Husova cesta ke kostnickému koncilu a počátek přijímání pod obojí v Praze

Římský král **Zikmund** **pozval Husa, aby se pokusil obhájit své názory přímo na kostnickém koncilu**. Podle Zikmundových záměrů Husova účast měla přispět k reformní atmosféře koncilních jednání. **Hus** přijel s malým doprovodem **do Kostnice 3. listopadu 1414**, ale již 28. listopadu jej kardinálové dali **uvěznit**. Účastníci koncilu totiž nechtěli více než návrat před r. 1378. O zásadní reformě církve směrem k apoštolské skromnosti duchovenstva ani neuvažovali. Zikmund nejprve naléhal na Husovo propuštění. Účastníci koncilu však prohlásili, že Husova pře je pouze věroučná a že římský král do ní zasahovat nemůže. Pohrozili, že pokud by tak přece jen učinil, koncil se rozejde a schizma hned tak neskončí. Proto **Zikmund Husa koncilu obětoval**.

Mezitím v říjnu **1414** z podnětu Husova přítele, kněze a univerzitního mistra **Jakoubka ze Stříbra**, se v Praze začalo při některých mších s podáváním **svátosti oltářní jako chleba a vína pro všechny**, tedy nejen pro kněze, ale i pro laiky (poprvé k tomu došlo ve staroměstském kostele svatého Martina ve zdi); tak byl oživen vzor prvotní, apoštolské církve. **Hus** vyslovil s touto praxí **souhlas** v listech, které psal z vězení.

Toto přijímání se latinsky nazývá *sub utraque specie communicare*, staročesky se říkalo *přijímat pod obojí způsobou*. Proto se Husovým stoupencům začalo říkat **podobojí** nebo **utrakvisté** a **kalich** se stal **husitským symbolem**.

4. dubna 1415 přijel **do Kostnice Jeroným Pražský** Husovi na pomoc. Byl však **také uvězněn**.

8. Jan Hus před koncillem kostnickým

Koncil se prohlásil za vyšší autoritu než papež (papežové) a v květnu 1415 sesadil Jana XXIII.

Jan Hus byl v červnu **tříkrát vyslýchán před koncillem**; přítomen byl také **Zikmund**, který pak naléhal na Husovo odsouzení. Zdlouhavé výslechy můžeme stručně popsat takto: Žalobci citovali z Husových kázání i spisů. Citáty označovali za kacířské. Hus se bránil tím, že všechny jeho výroky mají také pravověrný, nezávadný smysl a že právě ten měl na mysli. Pro ilustraci uveďme jeden příklad. Hus tvrdil: „Desátky jsou pouhé almužny“. Žalobci vykládali výrok tak, že věřící podle něj desátek dát mohou, ale také nemusejí. Takový postoj je ovšem kacířství, protože církev desátky nařídila. Hus však prohlásil, že pravidla křesťanského milosrdenství stanovují dávání

almužny jako křesťanskou povinnost všem, kdo jsou majetní. Pro člověka, který nežije v nouzi, je tedy desátek také povinný. Rozdíl spočívá v tom, že podle Husa motivace pro desátky by měla být vnitřní (ze svědomí), zatímco žalobci uvažovali jen o motivaci vnější, z donucení.

15. června 1415 **koncil zakázal laické přijímání z kalicha**. Církevní žalobci i sám Zikmund se snažili **přimět Husa, aby odvolal** ty své texty, které mohou být bludně vykládány. **Hus vždy odmítl** s tím, že sám jim přičítal význam pravověrný a že mu bludný přístup nikdo nedokázal. Bylo jasné, že jeho osud je zpečetěn.

Jan Hus v dopise přátelům v Čechách (psáno v kostnickém vězení 10. 6. 1415):

(...) Prosím pány, aby se svou chudinou jednali milostivě a spravovali ji podle práva. Prosím měšťany, aby vedli své obchody spravedlivě. Prosím řemeslníky, aby řádně konali své dílo a požívali jeho plody. Prosím sluhy, aby svým pánům a paním věrně sloužili. Prosím mistry, aby, sami žijíce řádně, správně učili své žáky, aby ti na prvním místě milovali Boha a učili se pro jeho chválu a pro prospěch obce a pro své spasení, ale ne pro chamtivost ani pro světský prospěch. (...) Také prosím, abyste se milovali, nedali utiskovati dobrých a přáli každému spravedlnosti.

4. července rezignoval (odstoupil) Řehoř XII. Tak byla **obnovena jednota církve**, ačkoli zbývající papež, Benedikt XIII., byl již také nepřijatelný a i on měl být sesazen.

Na koncilu zavládl optimismus. **Husův spor však představoval nebezpečí nového rozkolu**.

Václav Brožík: Mistr Jan Hus na koncilu kostnickém (1883)

6. července byl Hus předveden před koncil naposledy a jen proto, aby byl prohlášen za kacíře. Pak jej biskupové prokleli a zbavili kněžství. Více koncil sám udělat nemohl, a tak **Husa předal římskému králi Zikmundovi** jako nejvyššímu představiteli světské moci. Vše bylo pochopitelně již dopředu domluveno a **Zikmund přikázal Husa upálit**.

Stalo se ještě téhož dne na louce za městem a mistrův popel byl hozen do Rýna.

Shrnutí:

Jan Hus byl kvůli svým reformním názorům stížen církevním trestem klatbou a po odpustkových bouřích musel opustit (1412) Prahu. Katolická církev obnovila na kostnickém koncilu zásluhou římského krále Zikmunda Lucemburského svou jednotu, ale Hus, který tam byl pozván, aby se obhájil, byl koncilem prohlášen za kacíře a odsouzen k smrti upálením (6. 7. 1415), protože jeho učení bylo pro církevní autority příliš radikální.

Výběr z odborné literatury: Eva Kantůrková: Jan Hus. Praha 1991. Jiří Kejř: Husův proces. Praha 2000. Jiří Kejř: Jan Hus známý i neznámý. Praha 2015. Pavel Soukup: Jan Hus. Praha 2015. **Výběr z uměleckých zpracování:** **Literatura:** Alois Jirásek: román *Mezi proudy*, (1891). **Divadlo:** Oldřich Daněk: hra *Vy jste Jan* (1987), Josef Kajetán Tyl: hra *Jan Hus* (1848). **Film:** *Jan Hus* (Československo, 1954, režie Otakar Vávra, v titulní roli Zdeněk Štěpánek). **Televize:** film *Jan Hus* (Česká republika, 2015, v titulní roli Matěj Hádek). **Výtvarné umění:** Ladislav Šaloun: pomník *Mistr Jan Hus* (1915, Staroměstské náměstí, Praha), František Bílek: sochařská kompozice *Mistr Jan Hus* (1928, Husovy sady, Tábor).

c) 2. období: Hromadný odpor Čechů proti církevní hierarchii (1415 – 1419)

Stoupence Husova učení nazýváme *husité* (původně ovšem šlo o hanlivé přízvisko), *kališníci*, *strana podobojí*, *utrakvisté*. Odpůrci husitů byli tehdy označováni jako **strana podjednou**, v nové době se vžilo nazývat je prostě *katolíci*, což i my často uijeme, byť se jedná o nepřesnost. Ke katolické církvi se totiž počítali sami husité, ba dokonce byli o sobě přesvědčeni, že jsou těmi jedinými opravdu zbožnými katolíky. Jejich cílem také byla náprava celé církve, zdaleka ne jen v Českých zemích.

Upálení Jana Husa v Kostnici

Husovo upálení vzbudilo v **Českých zemích silný odpor vůči katolické hierarchii**. Přírozeným důsledkem bylo **rychlé rozšíření Husova učení v českém národě**.

V **září 1415** se v **Praze** konal **sněm české husitské šlechty**; vzešel odtud **stížný (protestní) list proti Husovu upálení**, adresovaný **kostnickému koncilu**. Tuto první slavnou **petici** českých dějin odeslali v 8 exemplářích, aby vůbec bylo kam přivěsit všech 452 signatářských pečetí.

Ovšem 30. května **1416 kostnický koncil** dal – opět ve spolupráci se **Zikmundem** – **upálit Jeronýma Pražského** jako kacíře.

V r. 1417 **kostnický koncil** sesadil Benedikta XIII. a byl zvolen nový **papež**, který přijal jméno **Martin V.** Tím **definitivně skončilo západní schizma**. Nový papež zaujal ostře **protihusitský postoj**: Čechům dokonce pohrozil křížovou výpravou. V r. 1418 jednání koncilu ukončil.

Hlavní chvála za likvidaci schizmatu se snesla **na hlavu Zikmundovu**. Iniciátor kostnického koncilu, který navíc do jednání mnohokrát zasáhl, byl přirovnáván k Šalomounovi a Augustovi.

Husitství se v Čechách a na Moravě **dále šířilo**. Přibližně můžeme odhadnout, že od začátku 20. let 15. století pak k husitům náležely **asi tři čtvrtiny Čechů**. Příslušníci **německé menšiny** zůstali v řadách katolíků. Naproti tomu do Čech přišli a k husitům se přidali reformně naladěni jednotlivci ze zahraničí (mezi nimi vynikl mistr oxfordské univerzity, Angličan Peter Payne, který se znal ještě s Jeronýmem).

V **Českém království** již patřili k **podobojím** také leckteří **kněží**. Proto začalo docházet mezi husity a katolíky k **bojům o kostely**. Katoličtí kněží byli z nich vyháněni a jejich kostely obsadili – s pomocí odhodlaných věřících – husitští kazatelé. **Husitské bohoslužby** si získávaly popularitu také díky tomu, že byly celé (včetně zpěvu) slouženy v **češtině**. Husitský dav v mnohých kostelech ničil obrazy a sochy svatých – šlo o projev křesťanského **obrazoborectví**, známého již z dřívějších dob (viz V.B.3.) a představujícího boj proti modlářství na základě doslovného chápání Bible.

Velké změny dostihly také pozemkový majetek církve; různým **církevním institucím** totiž tehdy v **Čechách** patřila **asi třetina** vsí zemědělské **půdy**. Nastalou situaci využili **páni obojího vyznání** a začali **zabírat církevní**, především klášterní **majetek**; husitská šlechta se zdůvodněním, že církvi patří příliš mnoho, katolická s argumentem, že sama církevní statky nejlépe ochrání. Tak se rozvinula **sekularizace** (zesvětštění) církevního majetku.

Ačkoli na menšinovém území ovládaném katolíky zůstala i dosavadní církevní správa, v **Čechách katolická církev jako stav** (společensky vlivná vrstva) **přestala** na téměř 150 let **existovat** (až do 2. poloviny 16. století).

Český král **Václav IV.** hleděl navázat s novým papežem korektní vztahy, a tak začal nařizovat královským městům, aby vrátila kostely katolíkům. Husité na to reagovali mohutnými **poutěmi na hory**, tedy na význačné a dostupné vrchy, kde pak mnohatisícová shromáždění vykonávala husitskou mši pod širým nebem. Český neurozený lid tak výrazně vstoupil do veřejného dění.

d) 3. období: Husitská revoluce (1419 – 1436)

1. První pražská defenestrace a smrt Václava IV. (1419)

Na začátku léta 1419 Václav IV. nahradil na Novém Městě pražském prohusitskou městskou radu katolickými konšely a ti hned uvěznilí několik husitských aktivistů. Radikální a oblíbený mladý husitský kazatel **Jan Želivský** z nedostavěného novoměstského kostela Panny Marie Sněžné na to zareagoval tím, že v **neděli 30. července 1419** vedl průvod věřících k Novoměstské radnici. Když konšelé odmítli propustit vězně, dav, do jehož čela se postavil jihočeský zeman **Jan Žižka z Trocnova**, dobyl radnici a konšely vyházel z oken a na zemi je ubil. Takový útok proti držitelům moci, vrcholící jejich demonstrativním vyhozením z okna, se nazývá **defenestrace** (lat. *fenestra* = okno).

Adolf Liebscher: První pražská defenestrace 1419 (kolem 1900)

Jan Žižka z Trocnova se narodil se kolem r. 1360 na chudém jihočeském zemanském statku Trocnově. V mládí přišel o levé oko. Brzy osiřel. Oženil se a založil rodinu, ale o jeho soukromém životě máme jen málo zpráv.

ženatý, měl několik dětí, ale o jeho rodině se dochovalo velice málo zpráv. Nakonec jej hmotná tíseň přinutila, aby prodal svůj poslední pozemek a z Trocnova odešel. Po letech se stal na zhruba dva roky členem družiny lapků, kteří v žoldu některých moravských šlechticů škodili Rožmberkům. Družina vedla vlastně záškodnickou válku, během níž se Žižka naučil čelit po boku neškolených bojovníků dobře vyzbrojené přesile.

V r. 1409 byl Václavem IV. omilostněn. Vzápětí se nechal naverbovat do českého oddílu na pomoc Polákům a Litevcům a s velkou pravděpodobností se zúčastnil (padesátiletý!) bitvy u Grunwaldu. Poté byl jako stárnoucí veterán přijat do služby u královského dvora a bezpochyby ještě zažil Husova kázání v Betlémské kapli.

Želivský a jeho husité ovládli defenestrací celé Nové Město Pražské. Král Václav tehdy pobýval za Prahou, na svém Novém hrádku u Kunratic: zprávy o novoměstském převratu jej silně rozrušily, ranila jej mrtvice a 16. srpna 1419 **zemřel**. Václavova smrt měla dalekosáhlé důsledky pro vývoj Českého království a lucemburské dynastie. Současníci ji však vnímali především jako pád poslední zábrany, která ještě zdržovala husity a katolíky od otevřeného boje o Prahu i o celou zemi.

Husité se rychle znovu zmocnili kostelů, o něž přišli v důsledku Václavova nařízení ze začátku roku. Během několika dnů bylo smeteno půlroční úsilí katolické strany.

V Praze husité ovládli také **Staré Město a (pod Žižkovým velením) Vyšehrad**, tedy celou pravobřežní většinu hlavního města. Pobořili pražské kláštery i veřejné domy (nevěstince). Po žních začaly **do Prahy proudit zástupy husitů z venkova**.

Z Pražského hradu situaci se znepokojením sledovali předáci svazu husitské šlechty, kteří spolu s některými katolickými pány zastávali významné úřady a hájili zájmy královny-vdovy Žofie. Nejvlivnějším šlechticem v zemi byl vůdce husitských pánů **Čeněk z Vartenberka**.

2. Proudí a směry v husitském hnutí, Čtyři artikuly pražské

Již tehdy se **husitství** rozdělilo do **3 hlavních proudů**:

1. Husitské panstvo: Chystalo se bránit kališnickou víru především na státoprávní úrovni, tedy hlavně jednáními se Zikmundem. Zabíralo církevní statky s cílem využít je ve vlastní prospěch.

2. Husité z měst: Chtěli se vymanit z diktátu církevních institucí, přáli si mravní obrodu celé společnosti. Ničili kostely a kláštery, jelikož jejich bohatství považovali za ďábelské dílo a odmítali uctívat pouhé předměty (modly). Jednali v souladu s doslovně chápanými pasážemi ze Starého zákona: např. 5. kniha Mojžíšova (Dt 7) vyzývá Izraelity, aby spálili zlaté a stříbrné sochy bohů a aby rozbořili jejich oltáře. Měštští husité se obraceli také proti prostituci a hazardním hrám. Pokoušeli se o zásadní změnu svého osobního života, prosazovali i co nejširší užívání češtiny.

3. Husité z venkova: Názorově se podobali husitům z měst, navíc odmítali své postavení poddaných, a tedy feudalismus vůbec. Někteří podléhali náladám **adventismu a chiliasmu**.

Adventisté očekávali v nejbližší době druhý Kristův příchod na zem a Poslední soud (lat. *adventus* = *příchod*). Chiliasté na základě novozákonního Zjevení Janova (Apokalypsy) věřili, že Kristus po svém příchodu a po svém vítězství nad ďáblem nastolí ještě před Posledním soudem **tisícileté království dobra a lásky** (řec. *chilioi* = *tisíc*). Chiliasté se na to připravovali odmítáním soukromého majetku, vytvářením bratrských vztahů i uvolňováním konvencí osobního života.

Mezi husity městskými i venkovskými záhy získali největší autoritu kazatelé a zemané – měli nejvíce organizačních zkušeností. Pražští husité se navíc opírali o **spolupráci s univerzitou**.

Příliv venkovských husitů do měst od podzimu 1419 ovšem vyvolal napětí v jejich vztazích s husity městskými, protože ve městech nebyly adventismus a chiliasmus původně tolik rozšířeny. Situace se rychle vyvinula tak, že **husitský městský patriciát** spíše tíhnul k pozicím panstva, zatímco **tovaryši a městská chudina** se s venkovem domluvili a sblížili.

Postupně od podzimu 1419 do jara 1420 byl v hlavním městě zformulován **minimální husitský program**, s nímž mohli souhlasit všichni podobojí a jenž je opravdu v následujících letech ve chvílích největšího ohrožení smeloval.

Program dostal název **Čtyři artikuly pražské** (lat. *articulus* = *článek*):

1. Aby slovo Boží bylo svobodně hlášáno;
2. Aby svátost těla i krve Kristovy byla všem křesťanům rozdávana pod oběma způsoby, tedy jako chléb a víno;
3. Aby kněžím a mnichům byl odejmut bezdůvodně velký majetek a aby byli navraceni ke způsobu života Krista a apoštolů;
4. Aby všechny smrtelné hříchy byly v každém stavu (v každé společenské vrstvě) řádně stíhány.

Shrnutí:

Společenské napětí v Českých zemích vedlo k První pražské defenestraci (1419), kterou husitská doba vstoupila do revoluční fáze. Zemřel Václav IV. Husité se rozdělili – na škále od umírněnců po horlivce – na 3 křídla: (1) panstvo a měšťanské kupce, (2) řemeslníky ve městech, (3) zemědělce na venkově (z nichž nejradikálnější menšinu tvořili adventisté a chiliasté). Část venkovských husitů přišla jako posila do měst. Všichni husité si v 1. polovině 1420 vytvořili minimální společný program Čtyři artikuly pražské.

Otázky a úlohy:

1. Kde ve starší historii jsme se již setkali s odporem k figurální výzdobě chrámů?
2. Přeformulujte Čtyři artikuly pražské právním či politickým jazykem dneška.

Výběr z odborné literatury: František Šmahel: Husitská revoluce. I. – IV. Praha 1993.

c) 2. období: Hromadný odpor Čechů proti církevní hierarchii (1415 – 1419)

Stoupence Husova učení nazýváme *husity*. Oni sami se nazývali *stranou pod obojí* (= *utrakvisté*). Jako *husity* je zprvu hanlivě označovali jen jejich nepřátelé, což však my již dnes nepociťujeme.

Odpůrci husitů byli označováni jako *strana pod jednou* (řidčeji též jako *strana římská*), v nové době se vžilo nazývat je prostě *katolíci*, což i my často užijeme, byť jde o nepřesnost. Ke katolické církvi se totiž počítali sami husité, ba dokonce byli přesvědčeni, že jsou těmi jedinými opravdu zbožnými katolíky. Jejich cílem také byla náprava celé církve, zdaleka ne jen v Českých zemích.

Husovo upálení vzbudilo v **Českých zemích velký odpor vůči koncilu**. Přírozeným důsledkem bylo další **šíření Husova učení v českém národě**.

V září 1415 představitelé české husitské šlechty poslali ze svého sněmu v Praze kostnickému koncilu protestní **petici** českých dějin vyhotovili v 8 exemplářích, aby vůbec bylo kam přivěsit všech 452 signatářských pečeti. Text stížného listu obhajoval Husa jako muže dobrého, spravedlivého a pravověrného. Koncil byl obviněn ze lživého nařčení Českého království, které vždy patřilo k zemím církvi nejvěrnějším. Signatáři závěrem uvedli, že nasadí i své životy za obhajobu Kristova zákona.

K podobojím již patřili také někteří kněží. Proto **husité** mohli v čase podzimního svátku Dušiček **obsadit velkou většinu pražských kostelů** a v těch pak byly slouženy **utrakvistické mše**. Podobný vývoj se odehrával **také mimo Prahu**. **Církevní majetek** zabíralo především **panstvo**: husitští páni

argumentovali jeho přílišným rozsahem, katoličtí páni zase nutností jeho ochrany pro nadcházející neklidné časy.

Koncil v únoru 1416 zahájil na dálku soudní stíhání signatářů stížného listu (samozřejmě bez úspěchu) a **30. května 1416 dal (opět ve spolupráci se Zikmundem) upálit Jeronýma Pražského.**

To vedlo jen k **dalšímu šíření husitství v Českých zemích**, takže se k novému hnutí záhy hlásila již **velká většina** (asi tři čtvrtiny) **českého národa**. Nezanedbatelnou roli tu však sehrála mj. i skutečnost, že **při husitských mších čeština vytlačila dosavadní latinu.**

Král Václav, nepřející ani panstvu, ani husitským davům, ani koncilu, většinou nečinně přihlížel.

Poznámka: V řadách českých Němců se husitství neujalo. Přesto se mezi husity objevily vynikající osobnosti jiné národnosti: německý (saský) kněz Mikuláš z Drážďan (po návratu do vlasti upálen jako kacíř r. 1417 v Míšni) a anglický oxfordský mistr Peter Payne.

V r. **1417** koncil sesadil Benedikta XIII. a byl zvolen nový papež, který přijal jméno **Martin V.** Byl to syn jednoho italského kardinála, na koncilu vystupoval ostře proti Husovi a jeho pontifikát znamenal **definitivní konec západního schizmatu.**

Kostnický koncil byl ukončen r. 1418. Hlavní **chvála** za likvidaci schizmatu se snesla na hlavu **Zikmundovu**. Svolavatel kostnického koncilu, který navíc do jednání mnohokrát zasáhl, byl dokonce přirovnáván k Šalomounovi a Augustovi. V pozadí ovšem číhala nejistota: Zikmundovi kvapem ubíhala léta a stále neměl syna.

Shrnutí:

Po Husově a Jeronýmově upálení se v Českých zemích ve všech společenských vrstvách vzedmula mohutná vlna odporu vůči koncilu a husitství se rozšířilo ve většině českého obyvatelstva. Koncil volbou nového papeže Martina V. definitivně ukončil papežské schizma.

Otázky a úlohy:

1. Co z Husova života může být inspirující i pro dnešek?
2. Které další (pozdější) významné české petice znáte? Zjistěte o nich podrobnosti.

d) 3. období: Husitská revoluce (1419 – 1436)

1. První pražská defenestrace a smrt Václava IV. (1419)

Narůstající chaos v zemi, vzestup Zikmundův a snad i obavy z případné křížové výpravy – to zřejmě byly důvody **Václavova rozkazu královským městům – na počátku r. 1419 – navrátit katolické kněze do kostelů zabraných husity.**

Na **venkově husité** odpověděli **poutěmi na hory**: na známých kopcích pořádali hromadná setkání mnoha tisíc účastníků vrcholící husitskými mšemi pod širým nebem.

V Praze vynikl bývalý mnich **Jan Želivský**, jenž nyní působil jako horlivý husitský kazatel novoměstského kostela Panny Marie Sněžné. V neděli **30. července 1419** vedl dav husitů v ozbrojeném procesí napříč Novým Městem. Zastavili se před **novoměstskou radnicí** a žádali, aby byli odtamtud propuštěni uvěznění aktivní účastníci jednoho předchozího husitského shromáždění. Když konšelé požadavek odmítli, dav vtrhl do radnice, konšely vyházeli z oken a na zemi je ubil. Takový útok proti držitelům moci, vrcholící jejich vyhozením z okna, se nazývá **defenestrace** (lat. *fenestra* = okno).

Adolf Liebscher: První pražská defenestrace 1419 (kolem 1900)

Útok vrcholící **první pražskou defenestrací** vedl zeman **Jan Žižka z Trocnova**, dvořan z Králova dvora. Narodil se kolem r. 1360 na chudém jihočeském zemanském statku Trocnově. V mládí přišel o pravé oko. Brzy osiřel a příbuzní ho připravili o podíl na skrovném dědictví. Byl ženatý, měl několik dětí, ale o jeho rodině se dochovalo velice málo zpráv. Nakonec jej hmotná tíseň přinutila, aby prodal svůj poslední pozemek a z Trocnova odešel. Po letech se stal na zhruba dva roky členem družiny lapků, kteří v žoldu některých moravských šlechticů škodili Rožmberkům. Družina vedla vlastně záškodnickou válku, během níž se Žižka naučil čelit po boku neškolených bojovníků dobře vyzbrojené přesile.

V r. 1409 byl Václavem IV. omilostněn. Vzápětí se nechal naverbovat do českého oddílu na pomoc Polákům a Litevcům a s velkou pravděpodobností se zúčastnil (padesátiletý!) bitvy u Grunwaldu. Poté byl jako stárnoucí veterán přijat do služby u královského dvora a bezpochyby ještě zažil Husova kázání v Betlémské kapli.

Želivský a jeho husité ovládli defenestrací celé Nové Město Pražské. Král Václav tehdy pobýval za Prahou, na svém Novém hrádku u Kunratic: zprávy o novoměstském převratu jej silně rozrušily, ranila jej mrtvice a 16. srpna 1419 **zemřel**. Václavova smrt měla dalekosáhlé důsledky pro vývoj Českého království a lucemburské dynastie. Současníci ji však vnímali hlavně jako pád poslední zábrany, která ještě zdržovala husity a katolíky od otevřeného boje o Prahu i o celou zemi.

V Praze husité ovládli také **Staré Město a** (pod Žižkovým velením) **Vyšehrad**, tedy celou pravobřežní většinu hlavního města. Pobořili pražské kláštery i veřejné domy (nevěstince). Po žních začaly **do Prahy proudit zástupy husitů z venkova**.

2. Proudění a směry v husitském hnutí, Čtyři artikuly pražské

Již tehdy se **husitství** rozdělilo do **3 hlavních proudů**:

1. Husitské panstvo: Chystalo se bránit kališnickou víru především na státoprávní úrovni, tedy hlavně jednáními se Zikmundem. Zabíralo církevní statky s cílem využít je ve vlastní prospěch.

2. Husité z měst: Chtěli se vymanit z diktátu církevních institucí, přáli si mravní obrodu celé společnosti. Ničili kostely a kláštery, jelikož jejich bohatství považovali za ďábelské dílo a odmítali uctívat pouhé předměty (modly). Jednali v souladu s doslovně chápanými pasážemi ze Starého zákona: např. 5. kniha Mojžíšova (Dt 7) vyzývá Izraelity, aby spálili zlaté a stříbrné sochy bohů a aby rozbořili jejich oltáře. Městští husité se obraceli také proti prostituci a hazardním hrám. Pokoušeli se o zásadní změnu svého osobního života, prosazovali i co nejširší užívání češtiny.

3. Husité z venkova: Názorově se podobali husitům z měst, navíc odmítali své postavení poddaných, a tedy feudalismus vůbec. Někteří podléhali náladám **adventismu a chiliasmu**.

Adventisté očekávali v nejbližší době druhý Kristův příchod na zem a Poslední soud (lat. *adventus* = *příchod*). Chiliasté na základě novozákonního Zjevení Janova (Apokalypsy) věřili, že Kristus po svém příchodu a po svém vítězství nad ďáblem nastolí ještě před Posledním soudem **tisícileté království dobra a lásky** (řec. *chilioi* = *tisíc*). Chiliasté se na to připravovali odmítáním soukromého majetku, vytvářením bratrských vztahů i uvolňováním konvencí osobního života.

Mezi husity městskými i venkovskými záhy získali největší autoritu kazatelé a zemané – měli nejvíce organizačních zkušeností. Pražští husité se navíc opírali o **spolupráci s univerzitou**.

Příliv venkovských husitů do měst od podzimu 1419 ovšem vyvolal napětí v jejich vztazích s husity městskými, protože ve městech nebyly adventismus a chiliasmus původně tolik rozšířeny. Situace se rychle vyvinula tak, že **husitský městský patriciát (bohatí kupci)** spíše tíhnul k pozicím panstva, zatímco **tovaryši a městská chudina** se s venkovem domluvili a sblížili.

Postupně od podzimu 1419 do jara 1420 byl v hlavním městě zformulován **minimální husitský program**, s nímž mohli souhlasit všichni podobojí a jenž je opravdu v následujících letech ve chvílích největšího ohrožení stmeloval.

Program dostal název **Čtyři artikuly pražské** (lat. *articulus* = *článek*):

1. Aby slovo Boží bylo svobodně hlášáno;
2. Aby svátost těla i krve Kristovy byla všem křesťanům rozdávana pod oběma způsoby, tedy jako chléb a víno;
3. Aby kněžím a mnichům byl odejmut bezdůvodně velký majetek a aby byli navráceni ke způsobu života Krista a apoštolů;
4. Aby všechny smrtelné hříchy byly v každém stavu (v každé společenské vrstvě) řádně stíhány.

Shrnutí:

Společenské napětí v Českých zemích vedlo k První pražské defenestraci (1419), kterou husitská doba vstoupila do revoluční fáze. Zemřel Václav IV. Husité se rozdělili – na škále od umírněnců po horlivce – na 3 křídla: (1) panstvo a měšťanské kupce, (2) řemeslníky ve městech, (3) zemědělce na venkově (z nichž nejradikálnější menšinu tvořili adventisté a chiliasté). Část venkovských husitů přišla jako posila do měst. Všichni husité si v 1. polovině 1420 vytvořili minimální společný program Čtyři artikuly pražské.

Otázky a úlohy:

1. Kde ve starší historii jsme se již setkali s odporem k figurální výzdobě chrámů?
2. Přeformulujte Čtyři artikuly pražské právním či politickým jazykem dneška.

Výběr z odborné literatury: František Šmahel: Husitská revoluce. I. – IV. Praha 1993.